

rı, yüzlerine yapılandırılmak suretiyle suni ben yapımında da kullanılmıştır. Fransa Kralı V. Charles'in ölümünden (1380) sonra envantere geçirilen tesbih koleksiyonunda, tanelerinin içine amber doldurulmuş Şam işi iki altın tesbihin bulunması, amberin tesbihçilikteki diğer bir kullanım şekli hakkında bilgi vermektedir. Mevlânâ'nın bir beytinde, "O gümüş bedenli güzele gerdanlık olmak için amber haline gelemim" demesi de (*Dîvân-ı Kebîr*, V, 303), muhtemelen yine altın topar içine doldurulmak suretiyle amberin takı olarak kullanıldığını göstermektedir. Bu gerdanlıkların tesbihler gibi amber-laden hamurundan yapılmış olmaları da mümkündür. Preslenerek çubuk şekline sokulan amber tozuyla kırıntılarının tütsü olarak yakıldığı ve güzel kokması için mum yağına, mühür mumuna, kâğıt hamuruna ve mürrekkebe amber tozu karıştırıldığı bilinmektedir.

Amber, Avrupa'da özellikle esmer kadınlara, İslâm saraylarında da zenci kadının ve hadım kölelere isim olarak verilirken divan edebiyatında rağbet gören bir teşbih unsuru olmuş, dinî-tasavvufî ve lâdinî eserlerde sevilen şahsın nefesi, yüzündeki benleri, saçları, sakalları, kaşları ve ayağının tozu, bastığı yer hemen daima ambere benzetilerek bu kelimeyle yapılmış pek çok birleşik isim, sıfat ve tamlama kullanılmıştır. Ancak, özellikle saç sakal için "çok parlak kuzgunî siyah" karşılığı kullanılan **anber-fâm** ve benzeri sıfatların, eş anlamlı **müşk-fâm**ın da gösterdiği gibi amber ile miskin (müsk) birbirine karıştırılması neticesinde ortaya çıktığı tahmin edilebilir. Çünkü amberin genellikle kül rengi ve nâhoş bir manzarasının bulunmasına ve makbul cinsinin de açık renkli (anber-i eşheb "ak amber") olmasına karşılık, bazı Uzakdoğu memeli hayvanlarının bir salgı bezinden elde edilen yarı sıvı haldeki misk fevkalâde siyah ve parlak bir görünümündedir. Miskü amber (Avrupa dillerinde musk ambrette) terkiibinden de anlaşıldığı üzere bu iki Doğu menşeli, güzel kokulu madde genellikle birbirine çağrışım yapmış ve çoğu kez de amberin laden zamkıyla karıştırılması gibi birbirine karıştırılarak kullanılmıştır.

İslâm fıkhi açısından genellikle temiz ve helâl kabul edilen amberi bazı âlimlerin maden veya define mahiyetinde görerek zekât yahut **humus***a tâbi kılmalarına rağmen dört mezhep imamı, her türlü vergiden muaf tutmuşlardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-'Arab, "anber" md.; *Tacü'l-'arûs*, "anber" md.; *Kâmus Tercümesi*, "anber" md.; Frisk, *GEW*, I, 279; III, 57; Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara 1969, s. 42, 643; *Webster's Third*, s. 66-67, 1259; Şâfiî, *el-Üm*, II, 33; Ebû Ubeyd, *el-Emuâl*, s. 316-319; Sahnûn, *el-Müdevvene*, I, 292; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, II, 620; *Tecrid Tercemesi*, V, 309; Demîrî, *Hayâtü'l-hayevân*, Kahire 1398/1978, II, 79-82; Celâleddîn-i Rûmî, *Divân-ı Kebîr* (trc. Abdülbâki Gölpınarlı), İstanbul 1960, V, 303; İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, I, 209-210; II, 322; I. M. Casonowicz, "The Collection of Rosaire in the United States National Museum", *Proceedings of the United States National Museum*, XXXVI, Washington 1909, s. 354; J. Ruska, "Anber", *IA*, I, 431-432; E. L. Young, "Ambergris", *EBr*, I, 718; T. V. Buttrey, "Ambrosia and Nectar", *a.e.*, I, 722; D. Vincent Manson, "Amber", *EAm*, I, 664; "Ambrosia", *a.e.*, I, 667; Pakalın, I, 61-62; Semra Dungal, "Anber", *TDEA*, I, 136; Z. Mottahedin, "Anbar", *Elr*, II, 4-5.

SARGON ERDEM

AMCA

Arapça'sı **amm**dir. Kökünde "şümül" mânası bulunan kelime "kalabalık topluluk" anlamına da gelmektedir.

Amcanın İslâm hukukuna göre çeşitli hak ve vazifeleri vardır. Şahıs hukukunda amca hukukî temsil açısından önemlidir. **Kâsır***'ın babası veya baba tarafından dedesi bulunmazsa velâyet hakkı, "binefsihi asabe"*den biri olan amcaya geçer.

Aile hukukunda amca **muharremât***, **hidâne*** ve **nafaka*** bahislerinde söz konusu edilir. Evlenme mânileri arasında, yalnız birinci derecede olmak üzere amca da yer almaktadır. Hidâne hakkına sahip kadınlardan birisi bulunmadığı takdirde bu hak -baba, dedeler, kardeş ve kardeş çocuklarından sonra- amcaya geçer. Amca, Hanefî ve Hanbelî hukukçularına göre, nafaka hak ve mükellefiyeti bulunan akraba arasında yer almaktadır. Şâfiî ve Mâlikîler'e göre ise amca ve yeğenin böyle bir hak ve sorumluluğu yoktur.

Miras hukuku açısından amca, binefsihi asabe mirasçılar arasında yer alır. Ancak ana bir amca, mirasta hak sahibi olmak bakımından **zevî'l-erhâm*** zümresi içinde mütalaa edilir.

Ceza hukuku alanında amca, şibh-i **amd*** veya hata sonucu öldürme suçunda diyet ve **gurre***nin ödenmesine iştirak eden akraba (**âkile***) arasında bulunmaktadır. Usul hukuku bakımından ise amca ve yeğenin birbirleri hakkında

şahitlik yapabilecekleri hususunda İslâm hukukçuları görüş birliği içindedirler.

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-'Arab, "amm" md.; *Kâmus Tercümesi*, "amm" md.; Hayreddin Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, İstanbul 1974, I, 196, 342; Vehbe ez-Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve edilletüh*, Dimaşk 1404/1984, VI, 569; VII, 766, 835; VIII, 248.

VECDİ AKYÜZ

AMCAZÂDE HÜSEYİN PAŞA

(ö. 1114/1702)

Osmanlı sadrazamı.

Köprülü Mehmed Paşa'nın küçük kardeşi Hasan Ağa'nın oğludur. Amcasının oğlu Fâzıl Ahmed Paşa'nın sadrazamlığı sırasında Amcazâde diye şöhret buldu. Babasının çiftliğinde serbest bir hayat yaşamakta iken, Leh seferine giden padişah IV. Mehmed ve Haseki Sultan'a bazı hediyeler sundu ve böylece Haseki Sultan'a intisap etti. Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın maiyetinde Viyana Seferi'ne katıldı (1683). Bu seferin bozgunla sonuçlanması üzerine önce hapsedildi, az sonra da 1684 yılı başında Şehrizor beylerbeyiliği ile İstanbul'dan uzaklaştırıldı. Ardından Kastamonu sancağı ile Gelibolu civarındaki Çardak muhafızlığına, 1689'da ise vezirlik rütbesiyle Boğazhisar muhafızlığına getirildi. Mayıs 1691'de İstanbul kaymakamı oldu. II. Ahmed'in cülûsuna takip eden günlerde İs-

Amcazâde Hüseyin Paşa'nın kendi adıyla anılan külliye içindeki mezar taşı - Fatih / İstanbul

tanbul'un narh meselesi ile sikke ayarı hususundaki dikkatsizliği ve İstanbul'da meydana gelen hadiselerde hatalı görülmesi üzerine 1692 Şubatında azledildi ve tekrar Boğazhisar muhafızlığına gönderildi. Bir ara tekrar sadâret makamını ve Boğazhisar muhafızı olduy- sa da 13 Aralık 1694'te kaptan-ı deryâ- lığa getirilerek Sakız adasının Venedik- liler'den kurtarılması ile görevlendirildi. Sakız'ın geri alınmasından sonra 1695 Mayıs'da bu adanın muhafızlığına, ay- nı yılın kasım ayında Karaman ve Adana valiliklerine tayin edildi. 1696 Eylülünde Belgrad muhafızlığına getirildi. Avus- turya'ya karşı yapılacak askerî harekât dolayısıyla Belgrad'da toplanan meşve- ret meclisinde ileri sürdüğü fikirler ka- bul görmedi; ancak Osmanlı ordusunun Zenta'da yenilmesi ve Sadrazam Elmas Mehmed Paşa'nın şehid edilmesi üzeri- ne, görüşlerinin haklı ve isabetli olduğu anlaşılarak 13 Eylül 1697'de sadrazam- lığa getirilmesine karar verildi.

17 Eylül'de mühr-i hümayunu padi- şahtan teslim alan Amcazâde, derhal ic- raata başlayarak öncelikle barışın sağ- lanmasına çalıştı. İran ile dostça mün- asebetler kurduğu gibi barış için aracılık teklifi ile Edirne'ye gelen İngiltere ve Hollanda'nın İstanbul'daki sefirleri ile de müzakerelerde bulundu. Nihayet 26 Ocak 1699'da Karlofça'da Avusturya, Le- histan ve Venedik ile antlaşma imzala- maya muvaffak oldu. 13 Temmuz 1700'- de Ruslar'la da İstanbul Antlaşması'nı yaptı. Geniş ölçüde toprak kaybına se- bep olan bu antlaşmalardan sonra dev- let işlerini düzene koymakla uğraşan Hü- seyin Paşa devletin yeni sınırlarını tan- zim ederek Kudüs, Gazze, Basra tara- fındaki asayişsizliği önledi. İdarî ve as- kerî sahada ıslahat yapmaya çalıştı. Bil- hassa denizcilikte Kaptanıderyâ Meza- morta Hüseyin Paşa'nın yardımıyla yeni kanunlar çıkarttı; donanma personeli- nin ıslahı ve gemilerin daha modern ha- le getirilmesi için tedbirler aldı. Ancak bu icraatları sırasında II. Mustafa'nın ho- cası Şeyhülislâm Feyzullah Efendi ile ara- ları açıldı ve onun baskılarına dayanama- yarak hastalığını ileri sürüp birkaç defa sadrazamlıktan affını rica etti. Bazı ya- kınlarının azli ve katli hadiseleri rahatsız- lığını arttırınca, nihayet 4 Eylül 1702'de sadâret mühürünü padişaha göndererek istifa eden ve Kumburgaz'daki çiftliğine çekilen Hüseyin Paşa, on beş gün kadar süren hastalıktan sonra 22 Eylül 1702'de burada öldü. Cenazesi İstanbul'a getiri-

lerek Saraçhane karşısında inşa ettirdi- ği külliye içindeki türbesine defnedildi.

Memleketin içinde bulunduğu du- rumdan haberdar, tedbirli, ileri görüşlü, zamanına göre ıslahatçı bir devlet ada- mı olan Amcazâde Hüseyin Paşa, Mev- levî tarikatına mensuptu. Hayratı ara- sında bilhassa Saraçhane'deki medrese, mescid, mektep, kütüphane ve sebili bu- lunan külliyesi anılmaya değer. Anado- luhisarı ile Kanlıca arasındaki yalısının günümüze kadar kalabilen kısımları, İs- tanbul'un en eski ahşap mimari örnek- lerindendir. Ayrıca İstanbul ve Edirne'de çeşmeler, Medine'de Bâb-ı Sagır yakı- nında bir sebil yaptırmış, devrinin ilim adamlarını korumuştur. Hatta vak'anüvis Naîmâ, ünlü tarihini onun emriyle yazmış ve eserinin adını da ona ithafen *Ravza- tül Hüseyin fî hulâsati ahhârî'l-hâfi- kayn* koymuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, MD, nr. 108, s. 415; Ricaut, *Histoire de L'Empire Ottoman*, La Haye 1709, III, 280, 299, 328; Silâhdar, *Tarih*, I, 574; II, 10, 67, 123, 125, 433, 570, 576, 614-619, 738, 747, 797; a.mlf., *Nusretnâme* (haz. İ. Parmaksızoğlu), İstanbul 1962, I/1, s. 10, 18, 28; I/2, s. 190-194, 202-205, 214-217, 225; I/3, s. 269, 276-277, 300, 302-307, 341-343, 348, 354, 356; II/1, s. 118; *Hadikatü'l-vüzerâ*, s. 124, 125-126; Râsid, *Tâ- rih*, II, 79, 155, 176-177, 236, 243, 305-320, 380, 407, 416-448, 473, 544; Sâkıb Dede, *Se- fîne*, I, 194; II, 112; Ayvansarayî, *Hadikatü'l- cevâmî*, s. 91; Râmizpaşazâde Mehmed İzzet, *Harîta-i Kapudânân-ı Deryâ*, İstanbul 1249, s. 76; Bonnac, *Mémoire historique sur l'ambas- sade du France à Constantinople*, Paris 1894, s. 114, 116; İbrahim Hilmi Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, İstanbul 1943, I, 98; Uzunçarşılı, *Os- manlı Tarihi*, III/1, s. 578-679; III/2, s. 444-447; IV/1, s. 1-10; Orhan F. Köprülü, "Hüseyin Paşa", *İA*, V/1, s. 646-650; a.mlf., "Hüsayn Pasha", *EJ*² (İng.), III, 626-627.

MÜNİR AKTEPE

AMCAZÂDE HÜSEYİN PAŞA KÜLLİYESİ

İstanbul Saraçhanebaşı'nda
Mimar Ayas mahallesinde, bugün
Türk İnşaat ve Sanat Eserleri Müzesi
olarak kullanılan külliye.

Amcazâde Hüseyin Paşa'nın sadâreti zamanında (1697-1702) derslane-mes- cid, kütüphane, sıbyan mektebi, on altı medrese hücresi ve sebilden ibaret ola- rak 2580 m²'lik bir alana inşa edilmiş ve kırk yıl kadar sonra bunlara bir de çeşme eklenmiştir. 1112 (1700) tarihli vakfiyesinden, külliyenin daha çok kıra- at ve tecvid öğretimi yapmak amacıyla kurulduğu anlaşılmaktadır. Mimarbaşı İbrahim Ağa tarafından inşa edilen kül- liye, barok üslûbun Türkiye'de kendini göstermeye başladığı bir dönemin eseri olmakla birlikte, daha çok klasik çizgi- lere bağlı kalınarak meydana getirilmiş- tir. Külliye 1718, 1755, 1872 ve 1896 yıl- larında yangın ve depremlerden büyük zarar görmüş ve her seferinde tamir edilmiştir. Bunlar arasında en esaslı ta- miratın 1168 (1754-55) yılında yapıldı- ğı anlaşılmaktadır. Son defa 1940'ta E. Hakkı Ayverdi tarafından restore edil- miş, 1966 yılında da bazı değişikliklerle on üç sekسیونlu bir müze binası haline getirilmiştir.

Külliyenin kesme taş ve tuğladan ya- pılmış olan binaları, geniş avlunun çevre- sine serbest bir düzende yerleştirilmiş- lerdir. Avlunun ortasında da bir şadırv- an yer alır. Cümle kapısının karşısında medrese hücreleri, sağında dört medre- se hücresi ile kütüphane ve sıbyan mek- tebi, solunda ise derslane-mescid bu-

Amcazâde
Hüseyin
Paşa
Külliyesi'nin
derslane-
mescid,
hazîre ve
sebilden
meydana
gelen
güney
bölümü-
Fatih/
İstanbul

